

Мирослав Попович і соціологія

Зараз, коли мені несподівано виповнилося спочатку 70, а потім раптом 71, мені не видається, що Мирослав Попович набагато старший за мене. Але майже 50 років тому, коли я, іще студент 5-го курсу мехмату, з'явився в Інституті філософії АН УРСР, Мирослав Володимирович Попович, доктор наук, завідувач відділу був для мене вже надто солідною людиною (а він був молодшим, ніж мої діти тепер). Мало хто знає, що він стояв біля джерел зародження соціологічної науки, був першим керівником першого наукового соціологічного відділу в Академії наук (відділ методології, методики і техніки соціальних досліджень Інституту філософії АН УРСР, створений 1967 року). Лише у 1969-му він став завідувачем відділу логіки наукового пізнання, передавши соціологічний відділ Віленові Пилиповичу Чорноволенку, котрого справедливо вважають "батьком" сучасної української соціології. Для випускника мехмату такі напрямки роботи Інституту філософії, як істмат, діамат, пролетарський інтернаціоналізм, науковий комунізм, узагалі не виглядали наукою, і крім соціології я визнавав лише відділ логіки, багато в чому пов'язаний з математичною логікою. Тому до Поповича я від самого початку ставився з великою повагою, а після ближчого знайомства — із захватом і симпатією.

Що стосується його керівництва відділом, то я цього не пам'ятаю, певен, що він керував радше формально. Але, наскільки я знаю, він багато зробив, аби "пробити" цей напрям, і допомагав та підстраховував соціологів, навіть коли вже не був завідувачем відділу. Принаймні коли в мене з'явився перший аспірант — Юрій Яковенко, я не мав права ним керувати, тому Чорноволенко попросив формально бути його керівником Поповича, а той мав віддавати мені гроші за керівництво. Пам'ятаю, що він, зустрічаючи мене у довжелезних коридорах Інституту філософії, говорив: "Володя, господи помилуй, скільки ж пляшок коньяку я вже Вам заборгував!" До речі, багато років по тому американський професор Мелвін Кон, якого я супроводжував до Оперного театру, поцікавився ціною квитків і, дізнавшись про мою місячну зарплатню, зауважив, що, звісно, моя зарплата у 20 доларів порівняно з його 5000 виглядає скромніше. Але якщо її перевести у кількість театральних квитків до опери, що їх він може купити у Вашингтоні, а я в Києві, то я виглядаю більш забезпеченим.

У мене в голові Мирослав Попович і Мелвін Кон дивним чином об'єднуються в один кластер — Мелвін Кон є уособленням американського професора, а Мирослав Попович — уособленням київського професора, вченого й інтелігента.

Мирослав Попович був напрочуд чарівною людиною, а можете собі уявити, яким чарівним він був замолоду? Інтелект, чарівність, м'який гумор.

У той час я тільки-но закінчив університет і активно зустрічався з різними дівчатами. Якось напередодні міжнародного жіночого дня, коли всі чоловіки переймалися пошуком подарунків за умов постійного дефіциту, Попович глянув на мене з усмішкою, похитав головою і сказав: "Незабаром 8 березня... Бідолашний Володю, як я Вам співчуваю!"

Чомусь це запам'яталося, як виявилось, на все життя.

За жорсткого ідеологічного контролю стінгазета Інституту філософії АН УРСР була віддушиною, в її створення вкладали багато душі і гумору. Найбільш блискучими були Мирослав Попович і Сергій Кримський. Пам'ятаю, наприклад, поему “Мазепа” (В.Мазепа був завідувачем відділу естетики), написану із самих лише прізвищ співробітників Інституту (“Мазепа Любимий Бабанюк. Старушко, а Бойченко-Бойченко і т.д.”). Якось на вченій раді Інституту йшлося про те, що вчена рада мало використовує свою владу для наведення ладу в Інституті. Стінгазета Інституту вийшла під гаслом “За владу вчених рад!”, і Мирослава Поповича викликали до ЦК Компартії України, були серйозні неприємності (цю стінгазету сприйняли як ідеологічну диверсію, натяк на те, що в Радянському Союзі органи влади — ради різних рівнів — складаються з неосвічених людей без належного вишколу).

Дуже важливо, що першим керівником Руху (до проведення установчого з'їзду) був саме Мирослав Попович. Починаючи з керівництва Рухом і донині він зробив неймовірно великий внесок у те, що українське національне відродження не призвело до зростання ксенофобії та міжнаціональних конфліктів. Рух від самого початку посів правильну позицію стосовно національних меншин, наприклад, надав підтримку єврейському товариству. Авторитет Мирослава Поповича, як на мене, протистояв прагненню праворадикальних націоналістів розглядати українців як етнічне, а не громадянське поняття.

Попович хотів, аби Рух діяв не наосліп, а спирався на вивчення громадської думки, він залучив мене до створення Соціологічної служби Руху (я zorganizував її і був керівником цієї служби понад рік, але потім нове керівництво Руху вирішило, що й без цього знає, що думають люди, і Службу закрили).

Для багатьох Мирослав Попович був моральним авторитетом, його гуманістична позиція протидіяла цинізму. У нас зараз просто засилля людей, котрих я б назвав професійними патріотами, тобто людьми, які активно демонструють свій патріотизм і прагнуть одержувати гроші за любов до батьківщини. Вони дискредитують і патріотизм, і саму ідею створення незалежної української держави. А такі, як Мирослав Попович, рятують ситуацію й дають натхнення, бажання працювати на країну.

Хочу також сказати, що 1992-го, коли Попович став першим проректором з науки щойно відродженої Могилянки, він подав нам із Валерієм Хмельком ідею співпраці КМІСу з Могилянкою, а вже потім були переговори із В'ячеславом Брюховецьким. Зрештою КМІС переїхав на територію Могилянки, і Валерій Хмелько (з моєю допомогою) створив там кафедру соціології. Тож Мирослав Попович чимало зробив і для мене особисто, і для соціології, я йому дуже вдячний.

ВОЛОДИМИР ПАНІЮТТО